

December 2013

Betreft: commentaar WSK op het Toezicht op het onderwijs aan jonge kinderen door de Inspectie van het Onderwijs, zoals vastgesteld op 8 december 2010

Toezicht op het onderwijs aan jonge kinderen

8 december 2010

Gedurende de kleuterfase leert een kind spelenderwijs¹⁾ allerlei basisvaardigheden: taal ontwikkelt zich, de woordenschat breidt zich uit en het fonemisch bewustzijn neemt toe. Ook sociale aspecten ontwikkelen zich, evenals grove en fijne motorische vaardigheden. Vormen van intentioneel en strategisch handelen worden in deze periode zichtbaar. Tegelijkertijd ontwikkelt de kleuter een zelfbeeld.²⁾

[1]

Dit lezen wij binnen de Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs als dat ieder kind alle tijd krijgt die het nodig heeft, waarbij het dus niet onder druk wordt gezet om maar zo spoedig mogelijk te voldoen aan eisen van bovenaf, hoe theoretisch en fraai klinkend ze ook gepresenteerd worden.

[2]

Om een positief zelfbeeld te kunnen vormen, heeft het kind de tijd nodig om zich te ontwikkelen door middel van spel, zonder dat het 't gevoel krijgt wel te moeten, maar niet te kunnen voldoen aan te vroeg gestelde eisen. Het tijdens de kleuterperiode gevormde zelfbeeld is van enorm belang voor de daaropvolgende schoolloopbaan. Het kan het verschil uitmaken tussen succesvol zijn en jezelf volledig mislukt voelen. Zo kan een slordig begeleide kleuterstart leiden tot probleemvolwassenen.

Gelet op deze brede ontwikkeling in relatief korte tijd is het van belang dat leerkrachten oog hebben voor de voortgang in de ontwikkeling van kleuters. De inspectie hanteert in het toezichtkader vier indicatoren die zicht geven op de mate waarin het onderwijs voldoende aandacht heeft voor de voortgang in de ontwikkeling van jonge kinderen:

1 - De leerkrachten volgen en analyseren systematisch de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen.
ad 1

Bij deze indicator verwacht de inspectie dat de leerkrachten in de groepen 1 en 2 tijdig³⁾ signaleren of zich risico's voordoen in de ontwikkeling van de kleuter en vervolgens bepalen welke interventies van belang zijn om de kleuter te ondersteunen. Ze gebruiken daartoe een gestandaardiseerd kleuterobservatie-instrument.⁴⁾

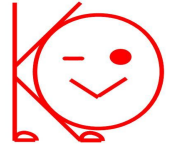
[3]

Wat is tijdig? Het gevolg hiervan is dat veel scholen meteen al in de eerste week een Cito-toets afnemen bij de nieuwe kleuters om het aanvangsniveau te bepalen. Kleuters van 4 jaar lopen het risico een 'rapport' te krijgen met een groot aantal zogenaamde 'onvoldoendes' en dreigen al meteen een label van zorgleerling te krijgen.

[4]

*Dit houdt in dat een kind dat afwijkt van een nauwelijks relevant gemiddelde al risico zou lopen. Een kleuter ontwikkelt zich echter niet langs strakke parallelle lijnen, maar schoksgewijs en grillig. Daarom hoeft **afwijken** van een gemiddelde volgens de WSK nog geen risico in te houden. **Uitgaan** van een gemiddelde is wél risicovol, omdat het kinderen in een keurslijf giet zonder hen de tijd te gunnen die ze nodig hebben en waar ze recht op hebben.*

Werkgroep en Steungroep Kleuteronderwijs

De WSK is voor observatie van het kind, zonder daar directe conclusies aan te verbinden die uitgaan van een standaard, in de zin van een gemiddelde met een standaardafwijking, maar die de ontwikkeling van het individuele kind met al zijn persoonlijke talenten in beeld brengt. Om vanuit die gegevens goed aan te kunnen sluiten bij het individuele ontwikkelingsniveau, zonder enige vorm van dwang.

Het is bij de keuze van een dergelijk instrument van belang om na te gaan of het observatie instrument aandacht besteedt aan de belangrijke ontwikkelingsgebieden, zoals de senso-motorische ontwikkeling, de sociaal-emotionele ontwikkeling, de cognitieve ontwikkeling en de taalontwikkeling. Verder is het voor leerkrachten ondersteunend wanneer het instrument ijkpunten bevat die richtinggevend zijn bij het signaleren en in kaart brengen van mogelijke ontwikkelingsachterstanden. Het staat scholen vrij een observatie-instrument te kiezen dat past bij de visie op onderwijs van de school en bij de gekozen werkwijze.⁵⁾

[5]

De WSK dringt er bij scholen op aan om een gedegen visie te ontwikkelen over aansluitend onderwijs aan kleuters en naar de inspectie toe het uitgevoerde beleid te verantwoorden en indien nodig te verdedigen.

De indicator wordt als voldoende beoordeeld wanneer uit de groepsregistratie blijkt dat de leerkrachten in de groepen 1 en 2 regelmatig de ontwikkeling van de kleuters vastleggen, deze op overzichtelijke wijze registreren en vervolgens conclusies⁶⁾ trekken ten behoeve van afstemming van het onderwijs aan individuele kleuters.

[6]

Deze conclusies resulteren meestal in handelingsplannen op het cognitieve vlak en ontaarden vaak in ontwikkelingshaast. Als de neurologische verbindingen in de hersenen om een bepaalde stap in de ontwikkeling te zetten nog niet tot stand zijn gekomen, richt je schade aan wanneer je deze stap wilt forceren. Als een kind nog geen schrijffpatronen kan maken, moet je die niet gaan oefenen, maar constateren dat hij daarvoor nog niet over voldoende motorische vaardigheden beschikt en teruggaan naar de basis: werken op een groter vlak en met grovere materialen. Dan heb je zijn ontwikkeling goed in beeld én werk je daar op verantwoorde wijze aan. Het kind loopt dan geen enkel risico, en dat doet het wel als het geforceerd aan de schrijffpatronen wordt gezet, terwijl het nog niet op dat niveau zit, zelfs al bevindt het gemiddelde kind van zijn leeftijd zich daar al wel. In onze ervaring bestaat er geen gemiddeld kind.

2 - De leerkrachten in de groepen 1 en 2 gebruiken genormeerde instrumenten voor het volgen van de ontwikkeling van de leerlingen.

ad 2

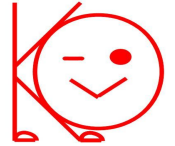
De school voldoet aan deze indicator wanneer in de groepen 1 en 2 één keer in de kleuterperiode een landelijk genormeerde toets wordt ingezet voor het meten van de resultaten⁷⁾ op het gebied van taal en rekenen en wiskunde.

[7]

De Tweede kamer heeft onlangs een motie aangenomen tegen het verplicht stellen van een kleutertoets. Bij een goed registratiesysteem is een dergelijke toetsing ook overbodig. Zo'n systeem brengt het kind veel breder en dus zorgvuldiger in beeld dan de momentopname van een (Cito)toets, want die richt zich enkel op het gebied van taal, rekenen en wiskunde. Bovendien kan de leerkracht rekening houden met de persoonlijke omstandigheden waarin een kind verkeert, die bij een eenmalige toetsing niet worden meegenomen. De WSK zet zich daarom in voor het ontwikkelen en bevorderen van een verantwoorde observatiemethode.

De 'indicatoren' 1 en 2 van het Toetsingskader kunnen naar onze mening beter samengevat worden in:

1. De leerkrachten in de groepen 1 en 2 volgen systematisch de voortgang en ontwikkeling van de leerlingen met behulp van observatiemethoden en sluiten aan bij deze ontwikkeling.

3 - De resultaten van de leerlingen voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde liggen op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.

ad 3

Op dit moment hanteert de inspectie geen norm voor de resultaten op de landelijk genormeerde toetsen voor taal en rekenen en wiskunde in de groepen 1 en 2. Op basis van de norm van het leerlingvolgsysteem of op basis van het door de school gestelde ambitieniveau kan worden nagegaan of de resultaten voldoen aan de verwachtingen. Voorts is het van belang dat de school zelf nagaat wat het rendement is in de ontwikkeling van de kleuters door eerdere toets resultaten te vergelijken aan de hand van de vaardigheidsscores.⁸⁾

[8]

Dit pleit voor een goede onderbouwing van de conclusies die op basis van het observatiesysteem getrokken worden. Uit reacties van leerkrachten maken wij op dat zij zich vaak niet serieus genomen voelen door hun directies en/of besturen. De uitgangspunten van de directies en/of besturen blijken vaak niet de behoeften van het kind te zijn, maar gebaseerd te worden op de gewenste toets uitslagen of de eisen van de inspectie. Terwijl de leerbehoeften van het individuele kind juist uitgangspunt zouden moeten zijn.

Leerkrachten, directies en besturen dienen in overleg met elkaar de visie van de school en het bijbehorende beleid vast te stellen. En wat betreft het volgen van kinderen, dienen verschillen in de leerlingpopulatie meegenomen te worden.

Omdat de Tweede Kamer het verplicht stellen van kleutertoetsen heeft voorkomen, kunnen er nu andere en betere wegen gebruikt worden om het kind te volgen in zijn ontwikkeling. Voor het vaststellen van de leesrijpheid kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van de leesproef en schrijfproef (deze schrijf- en leesproef vindt u op de website

<http://wegwijs.in/kleuteronderwijs/2013/11/19/schrijf-enleesproef/> en op de Facebookpagina

Werkgroep kleuteronderwijs). Ook voor andere ontwikkelingsdomeinen zijn proeven beschikbaar.

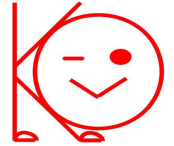
Een kind gaat niet beter presteren door het uitoefenen van druk, in tegendeel, dit zal juist frustreren en faalangst in de hand werken. Wanneer we kunnen aansluiten bij de ontwikkeling doen we recht aan het kind. Dat deze ontwikkeling niet voor ieder kind hetzelfde is, zal duidelijk zijn: je hebt tenslotte 'hoogvliegers en laagvliegers'.

Stelling: *Populatieverschillen mogen niet meetellen in de beoordeling of een school goed onderwijs biedt. Scholen die naar verhouding veel leerlingen met (taal)achterstand een extra kleuterjaar aanbieden (meer dan 12%) geven wellicht beter onderwijs dan scholen die kleuters te vroeg door laten gaan naar groep 3 en daardoor beneden die norm blijven.*

4 - De leerlingen doorlopen in beginsel de school binnen de verwachte periode van acht jaar.⁹⁾

[9]

Hierin zou men flexibeler moeten omgaan met de individuele achtergrond van kinderen en de leerlingpopulatie van de school. Kinderen met Nederlands als tweede taal, kunnen vaak beter een jaar langer worden ondergedompeld in de speelse wereld van een kleutergroep om hun taal te verrijken, dan hen met een magere kennis van het Nederlands door te sturen naar groep drie. (Een goed leerlingvolgsysteem waakt er overigens voor dat kinderen die aan leren toe zijn in hun ontwikkeling geremd zouden worden). Aansluiten bij de ontwikkeling is van groot belang voor succes in vervolgopleidingen. Deze redenering pleit voor een zeer kritische blik van leerkrachten van groep 2, voor de beoordeling of de overgang van kleuters naar groep 3 in dit opzicht verantwoord is. Directies, ouders en de onderwijsinspectie dienen het oordeel van de leerkracht serieus te nemen en te ondersteunen, in het belang van het kind. Bij het begrip 'in beginsel 8 jaar' zal dus alle ruimte gegeven moeten worden aan kinderen die meer aanlooptijd voor het schoolse leren nodig hebben.

Stelling: *Als er toch sprake zou moeten zijn van een 'in beginsel te verwachten periode waarin leerlingen de school doorlopen', zou wellicht het beste geteld kunnen worden vanaf groep 3. Als zorgvuldig wordt omgegaan met het volgen van en aansluiten bij de ontwikkeling van leerlingen, is deze 'indicator' naar onze mening geheel overbodig.*

ad 4

De inspectie gaat bij deze opbrengstindicator na in hoeverre de school beleid voert ten aanzien van de doorstroming. Van scholen mag verwacht worden dat zij argumenten hebben wanneer zij leerlingen in de leerjaren 1 en 2 een verlengde kleuterperiode geven. Hierbij gaat het om leerlingen die op de teldatum van 1 oktober in groep 3 al zeven jaar of ouder zijn en groep 3 voor de eerste keer doen. De inspectie zal in haar rapportage aangeven in hoeverre de doorstroming ongunstig afwijkt van het landelijk beeld.¹⁰⁾

[10]

Ook hier wordt weer uitgegaan van een landelijk gemiddelde, terwijl de onderliggende verschillen in bijvoorbeeld populatie niet beïnvloedbaar zijn.

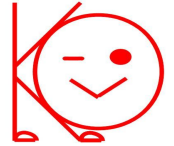
Op veel scholen heerst bovendien onduidelijkheid over de overgang van groep 2 naar groep 3. Er wordt gesproken over 1 januari als overgangsdatum, maar ook de datum 1 oktober als grensdatum wordt genoemd. In dit commentaar willen wij die verwarring zoveel mogelijk opheffen.

De datum 1 oktober is de officiële teldatum, bedoeld om de financiële bekostiging van personeel en materiële vergoeding van de school vast te stellen. Er moet worden doorgegeven hoeveel leerlingen de school telt, hoeveel kinderen van een bepaalde leeftijd, hoeveel personeel, lokalen, groepen enzovoort. In zoverre is 1 oktober dus een belangrijke datum. Bij inspectiebezoek voor Risicoanalyse en Kwaliteitsonderzoek zal de inspectie de gegevens controleren en nagaan of de school conform de wettelijke eisen heeft gehandeld. De directie moet zich hierover verantwoorden. Deze verantwoording kan inhouden dat de inspectie de discussie aangaat over de besluiten die op school- of bestuursniveau zijn genomen. Wat betreft het onderwerp 'overgang van groep 2 naar groep 3' zal er worden gevraagd naar het beleid en de visie van de school over versnelling of vertraging bij overgang naar een andere groep en de onderbouwing hiervan met argumenten en documentatie.

Wanneer een school hard kan maken, door een duidelijke visie, een goed bijgehouden leerlingvolgsysteem, en daaruit voortvloeiende argumentatie, waarom een bepaald besluit is genomen, heeft de school aan de wettelijke eisen voldaan. Om het hieronder genoemde percentage 'extra kleuterjaar' en 'zittenblijvers' te bepalen, maakt de inspectie ook weer gebruik van de datum 1 oktober.

Dit zijn de regels die de inspectie hanteert:

- *1. Kind dat vóór 1 oktober 6 jaar gaat worden, gaat in principe na de zomer naar groep 3, mits het voldoet aan alle leervoorwaarden die daarvoor gelden*
- *2. Kind dat vóór 1 oktober 6 jaar gaat worden en niet toe is aan de overgang naar groep 3, blijft in groep 2 (krijgt dus kleuterverlenging)*
- *3. Kind dat ná 1 oktober 6 jaar gaat worden, blijft in principe in groep 2, tenzij het voldoet aan alle leervoorwaarden voor groep 3 en er in alle opzichten aan toe is*
- *4. Kind dat vóór 1 oktober 7 jaar is geworden en voor de eerste keer in groep 3 zit, heeft kleuterverlenging gehad en wordt door de inspectie meegenomen in een weging. Van deze kinderen wordt een percentage berekend, door het aantal leerlingen dat vóór 1 oktober 7 jaar is geworden, te delen door het totaal aantal leerlingen van groep 3. Wanneer dat aantal boven de 12% ligt, is het volgens de inspectie te hoog.*

Bij navraag wat hiervan de consequentie is, antwoordde een inspecteur: "Als die doorstroom daadwerkelijk afwijkt van het landelijke gemiddelde en er is bij de school geen enkel beleid op, dan kan het worden meegenomen in het totaalbeeld van de school. Dat totaalbeeld bepaalt immers of er sprake is van een achterblijvende kwaliteit en niet een enkele bevinding. Nogmaals: één enkel kenmerk kan niet leiden tot 'afrekening'.

De wettelijke basis voor dit kwaliteitscriterium is overigens gelegen in het feit dat er een verblijfsduur van - in beginsel - acht jaren geldt in het primair onderwijs en dat een continue ontwikkeling moet worden bevorderd in de school. Het is goed om te weten dat hier de geest van de wet boven de letter van de wet gaat omdat de omschrijving in deze regels uit de wet niet zijn 'dichtgetimmerd'."

**5. Kind dat vóór 1 oktober 8 jaar is geworden en voor de tweede keer in groep 3 zit, wordt aangemerkt als 'zittenblijver' en wordt door de inspectie meegenomen in een weging. Van deze kinderen wordt een percentage berekend, door het aantal kinderen dat vóór 1 oktober 8 jaar is geworden, te delen door het totaal aantal leerlingen van groep 3. Wanneer dat aantal boven de 3% ligt, is het volgens de inspectie te hoog (zie ook de reactie van een inspecteur bij *4).*

P.S.

De termen 'vroeg en late leerlingen' en 'herfstkinderen' worden niet meer gebruikt. Net zomin als de vermeende 'januarigrens' voor de overgang van groep 2 naar groep 3.

leeromgeving

De resultaten uit het leerlingvolgsysteem en de gegevens van het observatie-instrument spelen een belangrijke rol bij de inrichting van het aanbod en de afstemming van het onderwijs op verschillen in onderwijsbehoeften van de kleuters. Ze bieden de leerkracht informatie waarmee doelen voor de groep en voor individuele leerlingen kunnen worden geformuleerd. Deze doelen zijn de basis voor de planning van het aanbod en voor de inrichting van de leeromgeving.

De leeromgeving nodigt kleuters uit tot spelen en werken en vormt daarmee het impliciete aanbod. Een kwalitatief ingerichte leeromgeving¹¹⁾ biedt kansen tot verbreden en verdiepen van ervaringen en kennis op die onderdelen waar leerlingen nog onvoldoende zijn gevorderd.

[11]

De WSK is een overtuigd voorstander van een rijke leeromgeving, waarin het kind door middel van vrij spel zichzelf en de wereld om zich heen kan ontdekken en waarin de leerkracht voortdurend observeert en aansluit op dat wat het kind al kan en dientengevolge laat zien. De WSK wijst echter een omgeving waarin letters en cijfers als spe(e)lmaterialen aan de kleuter worden opgedrongen af. Opdringen biedt namelijk géén verrijking van de leeromgeving.

